

nedostaje priložima o Bosni. Kao najveće nedostatke možemo identificirati:

1. Odnos prema starijim historioografskim dostignućima uočljivo je uzak. Ubjedljivo najcitiranije djelo je Ćirkovićeva sinteza iz 1964. godine, koja, bez obzira što jeste epohalno djelo, ipak prvenstveno predstavlja udžbenički materijal, nakon kojeg su napisani mnogi radovi specijalizirani za pojedine teme o kojima autorica govori. Pored u tekstu već naglašenih propusta u citiranju značajnih djela, treba istaći još i to da je u analizi o bosanskim krstjanima nedopustivo izostavljanje niza radova Jaroslava Šidaka i Peje Ćoškovića, u priči o bosanskoj biskupiji radova Krunoslava Draganovića i Srećka Džaje, ili o značaju njene dislokacije radova Dubravka Lovrenovića. Izostavljanjem velikog broja izuzetno kvalitetnih knjiga i članaka objavljenih zapadno od Drine autorica je ponajprije izgubila dubinu u svojim

analizama i zaključcima, istu dubinu koja krasi druge dijelove knjige.

2. U brojnim analizama historijski kontekst gotovo u potpunosti nedostaje. Na taj način izgubljen je iz vida cijeli spektar informacija koje su mogle dati uvid u motive, ambicije, ali i mehanizme reagiranja koji se primjećuju kako kod rimskih papa, tako i kod vladara Bosne i Ugarske. Politički i crkveni razvoj bosanske države u XII i XIII stoljeću toliko su kompleksni – ali istovremeno i specifični procesi u odnosu na susjedne države – da sigurno zaslužuju i zahtijevaju mnogo više vremena i prostora nego što im je dodijeljeno u ovoj monografiji. U zaključku, svi uočeni propusti i disproporcija u kvaliteti i kvantiteti dijelova o Bosni u odnosu na one dijelove knjige posvećene Srbiji ili primorskim gradovima čini nam se da najprije potječu od početnog koncepta u koji je Bosna morala biti ubačena, pa i na uštrb kvalitete rada kao cjeline.

Dženan Dautović

Зборник радова: *Власт и моћ*
– *Властела моравске Србије од 1365. до 1402. године*

Народна библиотека Крушевац – Филозофски факултет Београд,
Крушевац, 2014, 396 стр.

Zbornik radova *Vlast i moć – Vlastela moravske Srbije od 1365. do 1402. godine* nastao je kao pisani izraz izlaganja

predstavljenih na istoimenom međunarodnom naučnom skupu održanom od 20. do 22. septembra 2013. godine

u Kruševcu, Velikom Šiljegovcu i Varvarinu. Ulogu izdavača ovog zbornika preuzeli su Narodna biblioteka u Kruševcu i Centar za istorijsku geografiju i istorijsku demografiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Autori priloga u zborniku su istaknuti medievisti iz Srbije i Bugarske. Članci u zborniku obrađuju prostor na kojem je srpska vlastela organizovala svoje oblasti u vrijeme slabljenja a zatim i nestanka Srpskog carstva u drugoj polovini XIV stoljeća, sa posebnim akcentom na posjed kneza Lazara Hrebeljanovića i njegovog nasljednika kneza Stefana Lazarevića. Zbornik krasi raznolikost obrađenih tematskih okvira iz domena političke, društvene i ekonomske historije, te historije umjetnosti i svakodnevnog života. Radi se o hronološko-tematskom okviru koji je solidno zastupljen u historiografiji, međutim, upravo ovaj zbornik ukazuje na mogućnosti revidiranja i dopunjavanja dosadašnjih saznanja i postavki te otkrivanja novih izvora.

Zbornik otvara članak urednika ovog izdanja Siniše Mišića naslovljen “Од земаљског кнеза до кнеза Срба – уздицање до владарске моћи” (7–20. str.), u kojem se prati razvoj u karijeri Lazara Hrebeljanovića. Autor uočava tri faze u njegovom usponu. Obezbeđivanjem titule kneza šezdesetih godina završava prva faza, dok daljnjim osvajanjem početkom sedamdesetih godina XIV stoljeća Lazar zaokružuje svoj posjed u kompaktnu cjelinu. Tre-

ća faza u igri za čelnu poziciju među Srbima uključivala je dodatno širenje posjeda, ali je i Srpska crkva prihvatila Lazara za samodržca Srba. Marko Šuica istražuje “Нарастање нових моћника (1389–1402)” (21–38) i razlikuje tri etape u ovom procesu. Prva etapa se odnosi na događaje nakon Kosovske bitke i trajala je do konsolidacije vlasti kneza Stefana Lazarevića sredinom devedesetih godina XIV stoljeća, dok je ključna faza obuhvatala period do velike zavjere vlastele 1398. godine. Posljednja etapa završava posljedicama Bitke kod Angore 1402. godine. Riječ je o periodu u kojem je srpska vlastela prošla razvojni put te razdoblju u kojem su udareni temelji vlasteoske strukture Srpske despotive. Problematiku razdvajanja mitova i historijskih činjenica na primjeru bugarskog srednjovjekovlja promatra Hristo Matanov u članku “Факти и легенди за цар Иван Шишман” (39–50. str.). Analizirajući dostupne izvore autor iznosi zaključke kako i izvori i legende govore o svakodnevnoj borbi bugarskog cara Ivana Šišmana s Osmanlijama sedamdesetih godina XIV stoljeća, te predstavlja okvire njezgovog učešća u sukobima u Bizantu.

Doprinos zborniku svojim istraživanjem ponudio je i Marko Aleksić sa člankom “Расподела моћи у Српском царству и успон кнеза Лазара” (51–74. str.). Autor iznosi novija promišljanja upoređujući model funkcionisanja vlastele za vrijeme Srpskog carstva i

u godinama koje su uslijedile zaključujući kako se i u ranijem periodu državna uprava zasnivala na starinskim patrimonijalnim odnosima. Aleksić naglašava značaj krupne vlastele za vrijeme Carstva te zaključuje kako su posljednjih godina Uroševe vladavine i desetak narednih godina izmijenjene samo političke okolnosti ali ne i opšte društvene prilike. Široko postavljen tematski okvir “Структура властееоког слоја у држави кнеза Лазара” (75–94. str.) obrađuje Miloš Ivanović. Autor analizira dostupne pokazatelje o ulozi vlastele kneza Lazara, među kojima ističe značaj čelnika Muse, Nikole Zojića, Novaka Belockvića, Срепа Vukoslavića te ostalih magnata. Ivanović zaključuje kako su na vrhu hijerarhijske ljestvice stajali vlastelini uglednog porijekla sa kojima je Lazar nastojao da se poveže i na taj način učvrsti svoju moć, te kako su pojedinci raspolagali velikim baštinama i snagom da nakon Kosovske bitke ugroze vlast Lazarevića. Sličnu problematiku obrađuje i Marija Koprivica u članku “Успон и моћ властееоке породице Мусић” (95–112. str.). Suprotstavljena tumačenja historijata porodice koja je djelovala u periodu smjene dvije velike generacije vlastele i oblasnih gospodara proističe iz kontradikcije izvornog materijala. Autorica prati razvoj ove porodice od Musine ženidbe Lazarevom sestrom Draganom do kraja XIV stoljeća nastojeći pojasniti njihovu ulogu u okvirima Srpskog car-

stva. Pažnja je usmjerena i na period u kojem su priznavali vlast Lazara te potencijalnu nevjeru prema Lazarevićima koja je uzrokovala njihovu propast.

Dejan Radičević i Dejan Bulić zajedničkim naporima publiciraju rad naslovljen “Прилог проучавању властееоке сахране у Моравској Србији” (137–148. str.). Autori na primjerima crkvenih grobova vladara i grobnica vlastele pokazuju kako je način i ritual sahrane pojedinca bio u direktnoj vezi sa njegovim društvenim položajem. Rezultate istraživanja iznimno značajnog pitanja hronološkog okvira koje tretira ova publikacija predstavlja Miloš Antonović u članku “Српска црква и транзиција моћи од 1355. до 1402. године” (137–148. str.). Autor analizira oscilacije vodstva Srpske crkve u periodu polarizacije političke moći od smrti cara Dušana do uspostavljanja Srpske despотовине. Istražujući neuspješni pokušaj izmirenja Srpske i Bizantske crkve u režiji Mrnjavčevića autor ukazuje na značaj Srpske crkve u političkom usponu kneza Lazara pod čijim patronatom je 1375. godine izmirenje konačno postignuto. Konstruisana sprema crkve i države došla je do izražaja osamdesetih godina XIV stoljeća, a nakon Kosovske bitke vrh Srpske crkve pomaže knezu Stefanu Lazareviću u očuvanju pozicija i izgradnji Lazareva kulta. Vjerske prilike istražuje i Plamen Pavlov u radu naslovljenom “От Парорія и Търново до Печ и

Раваница” (149–162. str.). Autor ukazuje na ranije zanemarene kontakte i suradnju bugarskih i srpskih monaha u XIV stoljeću na Atosu, u manastiru Kilifarevu kod Trnova, te u Ravanici. Marija Vukušić u članku “Властела кнеза Лазара у епској поезији” (163–170. str.) upoređuje epsku поезију и историјске изворе. Autorica analizira najznačajnije личности Косовске битке Вука Бранковића, Милоша Кобилића, Стефана Мусића и Влатка Вуковића те закључује како епска поезија о овим личностима садржи низ података који одговарају историјским чињеницама, али и знатан слој митолошких конструкција.

Значај и улогу кнегинје Милце након Лазаревог смрти представљају Александар Фостиков и Владета Петровић у раду “Јевгенија монахиња кнегиња” (171–182. str.). Аутори прате политичку дјелатност кнегинје Милце од сазивања државног савора 1390/1391. године. Њен политички ангажман није губио интензитет након Стефановог преузимања власти нити након замонашења, када узима монашко име Јевгенија. Фостиков и Петровић указују на њен самосталан наступ према Дубровчанима те учеће у Стефановим и Вуковим повелјама манастирима деvedesетих година XIV столјећа, што је сврстава у ред оновремених европских монахиња које вјерска служба није омела у бављењу политиком. Управо споменуте повелје које су издали Лазаревићи разматра Дејан Јећменица у чланку “Поседи светогорског манастира

светог Пантелејмона у Моравској Србији” (183–206. str.). Автор уочава двије етапе оснивања метохије овог манастира која је настajала за вријеме кнеза Лазара и његових наслједника. Истраживања Јећменце резултирају закључком како је у овом периоду егзистирало осам или девет одвојених метоха манастира св. Пантелејмон, која су подразумевала више од тридесет села, засеоке, цркве, трг и остале посjede. Александар Николов у чланку “Serbs and Bulgarians in the Treatise *On the Origins of the Turkish Tyrants* of John Vodnianus Campanus” (207–224. str.) разматра османска освајања у југоистојној Европи кроз објектив представника централноевропског хуманизма с краја XVI столјећа. Автор се определио за анализу дијела трактата који завршава са султаноу Мехмедом II, из којег је квалитетно дијагностицирао кључне елементе те их према познатим чињеницама исправно смјестио у историјски контекст.

Проблематику међусобних односа Срба и Угара употпуњује приступ Бориса Стојковског под насловом “Кнез Лазар и Угарска” (225–244. str.). Автор подсећа на мало познату хроникку Јована Кикилеја у којој се наводи како је краљ Лудовик I учестало ратовао против Срба, међутим, писач хронике повеао је догађаје из времена цара Душана и кнеза Лазара који је постао угарски вазал најкасније 1373. године, када је и добио војну помоћ Угара. Користећи доступне изворне

podatke iz hronika i Sigismundovih darovnica ugarskoj vlateli Stojkovski ukazuje na srpsko-ugarske pogranične sukobe 1377. godine, sporadične sukobe osamdesetih godina u Mačvi, okolini Golupca i Beograda, te Lazareve veze s ugarskom vlastelom Horvatima. Prema rezultatima ovog istraživanja, Lazar je najkasnije 1389. godine ponovo priznao vazalni status prema ugarskom kralju. Angel Nikolov u članku “Францисканская миссия в Видине (1365–1369)” (245–256. str.) rekonstruiše epizodu odlaska franjevacu iz Bosne u Vidin tokom ugarske okupacije ovih teritorija. Nastojanja kralja Ludovika I za širenjem katoličanstva među bugarskim stanovništvom okončana je vlaškim osvajanjem Vidina 1369. godine. Tematskom okviru Lazareva odnosa sa susjednim gospodarima pridružuje se članak Katarine Mitrović “Однос кнеза Лазара и његових наслѣдника са Балшићима” (257–268. str.). Karakter očuvanih podataka uslovljava površinsku rekonstrukciju odnosa koja podrazumijeva zajednički nastup Lazara i Đurđa I Balšića protiv Nikole Altomanovića, te zajedničke aktivnosti oko crkvenog ujedinjenja 1375. godine. Kvalitetna linija odnosa zabilježena je i između nasljednika ovih porodica – Stjepana Lazarevića i Đurđa II Balšića. Marko Aleksić u članku “Нови типови оружја и војне опреме у Моравској Србији друге половине 14. века” (269–286. str.) analizira predstavu šljema sa reljefne

kamene ploče iz Hilandara te arheološke nalaze velikog viteškog mača s ovog prostora.

Brojni osmanski pohodi u jugoistočnoj Evropi posljednjih decenija XIV stoljeća predstavljaju prostor za dodatna istraživanja. Upravo jedan od ovih pohoda rasvjetljava Boban Petrovski u članku “Ottoman Military Campaign in 1385: Itinerary and Goals” (287–304. str.). Autor prikazuje precizan pravac vojnog pohoda koji je rezultirao uspostavom osmanske vlasti nad centralnom Makedonijom i središnjom Albanijom, te prihvatanjem vazalskih obaveza od kralja Marka Mrnjavčevića i Karla Topije. Aleksandar Uzelac donosi zanimljiva zapažanja u članku “Цртице за историју Браничева у XIV веку” (305–318. str.). Riječ je o četiri zasebna razmatranja koja obogaćuju dosadašnje historiografske postavke, te nude prostor za daljnja istraživanja unutar ovog okvira. Arheološki kontekst zbornika upotpunjuju članci Dušana Raškovića “Археолошка истраживања налазишта *Град* у Жупањевцу, у Левчу” (319–342. str.) i Vladana Zdravkovića “Утврђени властеоски стан у Жупањевцу” (343–362. str.). Posljednji članak u ovoj publikaciji pod naslovom “Нова запажања о ликовима на живопису Велуђе” (363–396. str.) potpisuje Nebojša Đokić.

Zbornik radova *Vlast i moć – Vlastela moravske Srbije od 1365. do 1402. godine* predstavlja uspješan

projekat koji značajno popunjava historiografske praznine. Radovi u okviru ovog zbornika pisani su na engleskom, srpskom i bugarskom jeziku, što ovu publikaciju čini interesantnom i u međunarodnim okvirima. Pojedini pristupi u ovoj publikaciji detaljnije obrađuju jako uske probleme, dok se drugi zadržavaju na površini zbivanja i prate samo ključne događaje koji su formirali procese duž vremensko-prostorne skale. Autori pojedinih priloga

donose i do sada nepoznate arhivske podatke, te nove informacije crpljene iz savremenih i kasnijih hronika. Kvalitetu zbornika doprinose i radovi koji nude nove uglove posmatranja određenih problema, te revidiraju ranija historiografska polazišta. Uprkos velikom broju radova koji su tematski raznoliki, zbornik ne iscrpljuje krajnje istraživačke domete o ovom specifičnom periodu srpske srednjovjekovne historije.

Enes Dedić

Марко Шуица, *Вук Бранковић.*
Славни и велможни господин

Еволута, 2014, 194 str.

Publiciranjem nove studije o Vuku Brankoviću u izdavaštvu kuće Evoluta Marko Šuica i dalje zadržava istraživački fokus na prostor Srbije tokom druge polovine XIV stoljeća. Marko Šuica trenutno je uposlenik Odjeljenja za historiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Autor je knjige *Nemirno doba srpskog srednjeg veka: Vlastela srpskih oblasnih gospodara* te većeg broja naučnih radova uglavnom vezanih za problematiku političkih gibanja na ruševinama Srpskog carstva. Knjiga *Vuk Branković. Slavni i velmožni gospodin* podijeljena je na osam hronoloških cjelina koje obuhvataju porijeklo,

porodicu i život Vuka Brankovića, pokrivajući u najširem opsegu period od 1319. do 1397. godine. Iako je period od šezdesetih godina do kraja XIV stoljeća u historiografiji solidno zastupljen, manjak izvornog materijala uslovio je da mnogi segmenti iz ovog hronološkog okvira do danas ostanu nedovoljno osvijetljeni. U političkom smislu posmatrano, radi se o periodu vladavine cara Uroša, kada dolazi do stagnacije i opadanja državne vlasti, te o periodu u historiografiji poznatom pod nazivom “doba oblasnih gospodara”. Opadanje vladarske moći dovelo je do jačanja srpske vlastele koja je od